

СТЕРЕОТИПИ ЗОВНІШНОСТІ ТА ЇХ ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**Т.П. Зінченко**

здобувач кафедри психології Запорізького національного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5854-556X>

tzinchenko7@gmail.com

Зінченко Т.П. Стереотипи зовнішності та їх гендерні відмінності: результати емпіричного дослідження. У статті висвітлені та проаналізовані результати дослідження стереотипів зовнішності (n = 246), які зібрані за допомогою стандартизованого опитувальника визначення рівнів маскулітності та фемінності “красивої жінки” а “красивого чоловіка” та авторських розробок з вимірювання лукізму, самооцінки власної зовнішності, уявлень про вроду та її вплив на життєдіяльність красивих людей. Дослідження показало, що уявлення про “красиву жінку” і красивого чоловіка” знаходяться в межах традиційних концептів “мужність” та “жіночність” і є стереотипними. При цьому, вимог до зовнішності жінки та критичного ставлення до власної зовнішності жінками більше, ніж до зовнішності чоловіка. Так само лукізм як дискримінація за зовнішністю частіше стосується жінок, ніж чоловіків.

Ключові слова: стереотип, гендерний стереотип, стереотипи зовнішності, лукізм, дискримінація, гендерна ідентичність, красивий чоловік, красива жінка.

Zinchenko, T.P. Stereotypes of appearance and their gender differences: the results of empirical research. In the system of gender stereotypes that exist in the society, stereotypes of the appearance play a special role. The purpose of the article was to analyze and substantiate the results of an empirical study of stereotypes of appearance, to identify their gender differences and cases of discrimination in appearance. The results of the study of stereotypes of appearance (n=246) have been analyzed and explained. The data have been collected using a standardized questionnaire for determining the levels of masculinity and femininity of a "handsome woman" and a "handsome man" and author's work on measuring lookism, self-esteem of own appearance and its influence on the livelihoods of beautiful people. The study has been shown that the idea of a "handsome woman" and a "handsome man" are within the traditional concepts of "masculinity" and "femininity" and are stereotyped. At the same time, the requirements for the appearance of women and the critical attitude towards their own appearance in women are higher, than the appearance of a man. Similarly, lookism as a discrimination against women more often affects women than men. Less than a quarter of respondents have never encountered lookism, and therefore, we can say that discrimination in appearance, the stereotypes associated with it, require further empirical study and the development of special psychological measures to prevent and overcome these phenomena.

Keywords: stereotype, gender stereotype, stereotypes of appearance, lookism, discrimination, gender identity, handsome men, handsome woman.

Постановка проблеми. У системі гендерних стереотипів, які існують у суспільстві, стереотипи зовнішності відіграють особливу роль. Як зазначає В.А. Лабунська, зовнішній вигляд стає одним з найважливіших засобів побудови типологій, виділення і розпізнавання певних соціальних груп, страт, опису стилів життя. Зовнішній вигляд людини стає способом візуальної комунікації і стратифікації [4]. Гендерні стереотипи та норми, у свою чергу, теж є тим самим стратифікатором, який часто є дискримінаційним та упередженим щодо окремих гендерних груп, сприяють появі лукізму, фейсизму, фетшеймінгу, ейблізму, задіяні в ейджизмі та ін. дискримінаційних практик.

Сама по собі проблема стереотипів зовнішності та пов'язаних із ними феноменів, сьогодні лише фрагментарно представлені у наукових дослідженнях, а, отже, потребують теоретичного обґрунтування, емпіричного вивчення та створення соціально-психологічних технологій подолання впливу гендерних стереотипів на розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у психологічних, соціологічних, антропологічних дослідженнях спостерігається підвищений інтерес до проблематики, що пов'язана зі сприйняттям і оцінкою краси людського тіла, обличчя – зовнішністю загалом. Так, існують роботи присвячені вивченню впливу соціально-економічного статусу людини на оцінку її зовнішності та привабливості (V. Swami, R. Miller, A. Furnham, L. Penke, M.J Tovee, 2008), вплив етнічної, расової приналежності на оцінку зовнішнього вигляду як красивого і мотивація спілкування та встановлення стосунків (знайомство, короткострокові відносини, тривалі відносини, шлюб) із людиною на підставі її зовнішності (G. Rhodes, L.W. Simmons and M. Peters, 2005; V.S. Johnston, 2006); вплив лідерських якостей на оцінку привабливості (A.C. Little, R.P. Burriss, B.C. Jones, S. Roberts 2004; J. Honekopp, U. Rudolph, L. Beier, A. Liebert, C. Muller; A. Strickland); вивчення стереотипів, які стосуються зовнішності (I. Olson, Ch. Marshuetz, 2005; D. Hamermesh, A. Parker, 2005; L.A. Nordholm; H.D. Hadjistavropoulos, et al.; S.V.

Paunonen; S. Chu, R. Hardaker, J.E. Lycett, 2007); гендерні особливості оцінки привабливості зовнішнього вигляду (V. Swami, A. Furnham, Ch. Georgiades, L. Pang, 2007; K. Kniffin, D. Wilson, 2006). Однак, всі ці роботи – приклади зарубіжних досліджень, у вітчизняних дослідженнях відчувається брак емпіричних показників та їх обґрунтування, які б висвітлювали культурну та соціально-психологічну специфіку ставлення до зовнішнього вигляду людини, стереотипів, які її стосуються в українських реаліях.

Окрім цього, в основу нашого теоретико-емпіричного дослідження були покладені основні ідеї щодо вивчення гендерних стереотипів, їх типів, позитивних та негативних функцій, наслідків їх впливу на життєдіяльність особистості (М.Г. Ткалич [7]), дослідження феномену краси жінок і чоловіків, зовнішньої привабливості, лукізму (Н. Вульф [1], В.А. Лабунська [4; 5], Д.В. Погонцева [5; 6]); крос-культурних відмінностей феномену привабливості та пов'язаних із ними стереотипів (О.О. Комаров [2]), змін у сприйнятті зовнішності у різних культурах (М.І. Tovée et al. [12]); дискримінаційних практик, мачизму та його упередженості щодо зовнішності жінок і ставлення до зовнішності “справжнього чоловіка” (М.Г. Котовська, та ін. [3]); дослідження привабливості і краси чоловіків (J. Noncorp et al. [9]); у зв'язку з їх соціально-економічним статусом (S. Chu et al. [8]); психологічних рис та особливостей фізичної привабливості (К.М. Kniffin et al. [10], S.V. Paunonen [11]).

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати результати емпіричного дослідження стереотипів зовнішності, визначити їх гендерні відмінності та випадків дискримінації за зовнішністю.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. На першому етапі нами було здійснене теоретичне дослідження, яке дозволило визначити основні групи гендерних стереотипів, місце стереотипів зовнішності в цій системі, гендерні відмінності у стереотипах зовнішності, описати соціально-психологічні феномени, що пов'язані із стереотипами зовнішності (фейсизм, лукізм, фетшеймінг та ін.), визначити їх зв'язок із гендерною дискримінацією та дискримінаційними практиками загалом, а також систематизувати соціально-психологічні чинники, що впливають на їх формування.

Нами був підібраний комплекс психодіагностичних методів дослідження, доповнений авторськими розробками. В основі розроблених нами методів були використані ідеї щодо дослідження гендерної ідентичності, гендерних стереотипів та ролей М.Г. Ткалич [7]. Підхід В.А. Лабунської, яка визначає зовнішність особистості як сукупність стійких (фізіогноміка, індивідуально-конституціональні характеристики людини), середньостійких (оформлення зовнішності: зачіска, косметика, прикраси, одяг) і динамічних параметрів виразу (експресивне, невербальне поведінка), які організуються в просторово-тимчасові структури і перебудовуються у процесі розвитку психофізіологічних, психологічних і соціально-психологічних компонентів структури особистості [4; 5]. Підхід до дослідження поняття “вродлива жінка”, “вродливий чоловік”, “врода та краса людини” Д.В. Погонцевої [5; 6]; психологічних параметрів зовнішньої привабливості (К.М. Kniffin et al. [10], S.V. Paunonen [11]).

На емпіричному етапі дослідження були використані наступні методи: опитувальник з визначення психологічної статі особистості, рівнів маскулінності та фемінності С. Бем у модифікації Лопухової [7] та її скорочений варіант для вивчення гендерної ідентичності, що стереотипно приписується привабливим жінкам та чоловікам; “Я – жінка, чоловік” (проективна методика Л.М. Ожигової з вивчення гендерної ідентичності, стереотипів та ролей [7]); авторські короткі опитувальними та анкети: “Красивій людині легше...”, “Оцінка власної зовнішності, ставлення до стереотипів та випадків дискримінації за зовнішністю”; “Уявлення про фізичні параметри привабливості: красива жінка / красивий чоловік”.

В даній роботі ми проаналізуємо результати дослідження оцінки зовнішності іншого (скорочений варіант оцінки гендерної ідентичності привабливих людей, фізичні параметри привабливості), а також оцінку власної зовнішності та випадки дискримінації за зовнішніми ознаками. Вибірка дослідження склала 246 осіб, серед яких 67% жінок, вік – від 18 до 65. Дослідження проведено протягом 2015-2017 рр.

Отже, перейдемо до аналізу результатів емпіричного дослідження. Спочатку проаналізуємо результати дослідження уявлень про красиву людину та чинників, які обумовлюють ці уявлення; потім визначимо маскулінні та фемінні характеристики, які приписуються красивій жінці та красивому чоловіку. На останок з'ясуємо, як респонденти оцінюють власну зовнішність та випадки лукізму (дискримінації за зовнішнім виглядом).

Отже, серед фізичних параметрів “красивої людини” було запропоновано визначити її вік, фігуру, зріст та вагу. Одразу відзначимо, що для чоловіків та жінок респонденти називали різні параметри, а, отже, уявлення про красу чоловіків та жінок є різним і таке поняття як “вродлива зовнішність” має свої гендерні відмінності.

Ми просили вказати віковий діапазон («від» і «до») до якого можна віднести «красиву людину», респондентам було запропоновано шкала в діапазоні від 5 до 90 років, з градацією по 5 років.

В ході аналізу отриманих результатів, нами було виявлено, що красива людина описується як людина у віці від 18,7 (середній показник по вибірці) до 55,6 років. При цьому, красивий чоловік традиційно може бути старшим і різниця у верхній межі віку красивої людини складає 8 років на користь чоловіків.

Аналіз вікових груп респондентів показав, що у молодих людей цей діапазон від 16 до 30 років, а в групі «зрілих» від 20 до 60 років, що так само підтвердив кореляційний аналіз Спірмена, в ході якого було виявлено, що існує прямий кореляційний зв'язок між віком і такими характеристиками як нижня межа віку красивої людини ($r = 0,32$; $p < 0,05$), верхня межа віку красивої людини ($r = 0,21$; $p < 0,05$). Таким чином, чим старше респондент, тим старший він приписує вік «красивій людині».

У нашому дослідженні було виявлено, що красива жінка описується як жінка середнього зросту від 158 до 175 сантиметрів, з вагою від 48 до 64 кілограм, а красивий чоловік від 168 до 190 сантиметрів, з вагою від 60 до 90 кілограм – отже, красивий чоловік вищий за красиву жінку в середньому на 10 сантиметрів, теж саме стосується ваги.

Щодо фігури красивої людини (від «анорексично худа» до «товста»). Так, 40% респондентів вказали, що у гарної жінки фігура «з формами»; 40% – вибрали характеристику «струнка фігура», 13% – спортивна; 5% – повна і 2% – вказали, що у гарної жінки «дуже худа фігура». Красивий чоловік має атлетичну, спортивну фігуру у відповідях 54% респондентів – отже, чоловік повинен бути спортивним, а жінка – стрункою або з формами.

Таким чином, за фізичними параметрами “красивої людини” ми спостерігаємо гендерні відмінності та той факт, що зовнішність має значення. Всього 3% респондентів у питаннях про фізичні параметри краси вказали: “не має значення”.

При описі красивої жінки і її гендерної ідентичності були виявлені значущі відмінності за такими характеристиками, як: сила ($t = 2,77$); краса ($t = 2,97$), здатність діяти у якості лідера ($t = 3,91$); терпимість ($t = 2,36$); готовність ризикувати ($t = 6,17$); здатність керувати ($t = 6,20$); наполегливість ($t = 2,56$); милосердність ($t = 2,53$); сміливість ($t = 4,42$); домінування ($t = 3,23$). В цілому, красивій жінці приписують майже однакову кількість як фемінних, так і маскулінних якостей, отже, ідентичність красивої жінки для 78% респондентів – андрогінна; для 20% – фемінна, для 2% – недиференційована.

У різних вікових групах респондентів виявлені значущі відмінності за шкалою маскулінності ($t = 4,73$): респонденти молодшої вікової групи приписують більше маскулінних характеристик красивій жінці. Кореляційний аналіз Спірмена також виявив зворотний кореляційний залежність між віком і такими характеристиками як: сила ($r = -0,18$; $p < 0,05$); краса ($r = -0,17$; $p < 0,05$); здатність діяти у якості лідера ($r = -0,26$; $p < 0,05$); домінування ($r = -0,16$; $p < 0,05$); готовність ризикувати ($r = -0,41$; $p < 0,05$); здатність керувати ($r = -0,42$; $p < 0,05$); наполегливість ($r = -0,19$; $p < 0,05$); милосердність ($r = -0,18$; $p < 0,05$); незалежність ($r = -0,31$; $p < 0,05$).

Щодо уявлень про гендерну ідентичність красивого чоловіка, то в цілому, красивим чоловікам приписують більше маскулінних якостей, ніж фемінних. Для 64% респондентів ідентичність красивого чоловіка маскулінна, для 30% – андрогінна, для 6% – недиференційована. Ті характеристики, які респонденти значимо частіше приписують красивому чоловікові: мужній ($M = 6,21$); чарівний ($M = 6,2$); чесний ($M = 6,2$); доброзичливий ($M = 5,98$); щирий ($M = 5,97$); незалежний ($M = 5,95$); діючий як лідер ($M = 5,78$); володіє лідерськими якостями ($M = 5,77$); сильний фізично ($M = 5,7$) – є стереотипно приписуваними чоловікам в нашій культурі. Таким чином, ми можемо говорити про те, що, не дивлячись на те, що в стандарти краси поступово змінюються і в нашому лексиконі з'явилися такі зразки чоловічої краси як "андрогін", "метросексуал" та ін., в уявленні респондентів красивий чоловік все ще володіє характеристиками класичної мужності.

На останок обговоримо результати дослідження з оцінки власної зовнішності респондентами, ставлення до стереотипів та випадків дискримінації за зовнішністю. Більшість респондентів (67%)

задоволені власною зовнішністю і нічого не хотіли б в ній змінювати, при цьому, задоволених своєю зовнішністю жінок на 15% менше, ніж чоловіків. Це, на наш погляд, є підтвердженням того, що для жінок зовнішність важливіша, нормативні вимоги до жіночої краси вищі і її роль також оцінюється стереотипно вище, згідно дослідженням [1; 6] і тому вони більш критично ставляться до того, як виглядають.

Щодо питань про явища лукізму (дискримінації на підставі зовнішності), свідком лукізму щодо жінок було 64% респондентів, щодо чоловіків – 38%. Загалом не були свідками дискримінації за зовнішністю 23% респондентів. Отже, жінки частіше стають жертвами лукізму, ніж чоловіки з тих самих причин, що були означені вище. І, як видно з результатів, 76% респондентів були свідками дискримінації за ознаками зовнішності, отже, проблема лукізму є актуальною в Україні і потребує подальших досліджень та створення програм профілактики та подолання гендерної дискримінації на основі зовнішності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснене нами емпіричне дослідження стереотипів зовнішності та їх гендерних відмінностей показало, що уявлення про “красиву жінку” і красивого чоловіка” знаходяться в межах традиційних концептів “мужність” та “жіночність” і є стереотипними. При цьому, вимог до зовнішності жінки та критичного ставлення до власної зовнішності жінками більше, ніж до зовнішності чоловіка і критичного ставлення до власної зовнішності чоловіками. Лукізм, як дискримінація за зовнішністю, респондентами оцінений як такий, що майже в 2 рази частіше трапляється із жінками, ніж з чоловіками. Менше чверті респондентів ніколи не стикалися із лукізмом, а, отже, ми можемо говорити про те, що дискримінація за зовнішністю, стереотипи, які з нею пов’язані, потребують подальшого емпіричного вивчення та створення спеціальних психологічних заходів попередження та подолання цих явищ.

Література

1. Вульф Н. Миф о красоте. Стереотипы против женщин / Наоми Вульф. – М.: Альпина нон-фикшин, 2015 – 448 с.
2. Комаров О.О. Феномен привлекательности: кросс-культурный аспект / Комаров О.О., Шалаева Н.Ю. // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. 2013. Т. 15. No 2 – 3. С. 689-694.
3. Котовская М.Г., Анализ феномена мачизма / Котовская М.Г., Шалугина Н.В. // Общественные науки и современность. – 2005. – No 2. – С. 166–176.
4. Лабунская В.А. «Видимый человек» как социально- психологический феномен / В.А. Лабунская // Социальная психология и общество. – 2010. – No 1. – С. 26–39.
5. Лабунская В.А. Лукизм: лицо, тело, душа / В.А. Лабунская, Д.В. Погонцева // Лицо человека в пространстве общения. М.: Московский институт психоанализа- Когито-Центр, 2016. с.98-110.
6. Погонцева Д.В. Красивая женщина: социально-демографический анализ представлений / Д.В. Погонцева // Социальная психология и общество. – 2011. - No 1. – С. 73-82
7. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: [Навч. посібник] / М.Г. Ткалич. – К.: Академвидав, 2016. – 248с.
8. Chu S., Hardaker R., Lycett J.E. Too good to be “true”? The handicap of high socio-economic status in attractive males // Personality and Individual Differences. – 2007. – Vol. 42. – Issue 7. – P. 1291–1300.
9. Honekopp J., Rudolph U., Beier L., Liebert A., Muller C. Physical attractiveness of face and body as indicators of physical fitness in men // Evolution and Human Behavior. – 2007. – No 28. –P. 106–111.
10. Kniffin K.M., Wilson D.S. The effect of nonphysical traits on the perception of physical attractiveness Three naturalistic studies // Evolution and Human Behavior. – Vol. 25. – Issue 2. – March 2004. – P. 88–101.
11. Paunonen S.V. You are honest, therefore I like you and find you attractive // Journal of Research in Personality. – Vol 40. – Is. 3. – June 2006. – P. 237–249.
12. Tovée M.J., Swami V., Furnham A., Mangalparsad R. Changing perceptions of attractiveness as observers are exposed to a different culture // Evolution and Human Behavior. – Vol. 27. – Issue 6. – November 2006. – P. 443-456.

References transliterated

1. Vul'f N. Mif o krasote. Stereotipy protiv zhenshhin / Naomi Vul'f. – M.: Al'pina non-fikshin, 2015 – 448 s.
2. Komarov O.O. Fenomen privlekatel'nosti: kross-kul'turnyj aspekt / Komarov O.O., Shalaeva N.Ju. // Izvestija Samarskogo nauchnogo centra Rossijskoj akademii nauk. 2013. T. 15. No 2 – 3. S. 689-694.
3. Kotovskaja M.G., Analiz fenomena machizma / Kotovskaja M.G., Shalugina N.V. // Obshhestvennyye nauki i sovremennost'. – 2005. – No 2. – S. 166–176.
4. Labunskaja V.A. «Vidimyj chelovek» kak social'no- psihologicheskij fenomen / V.A. Labunskaja // Social'naja psihologija i obshhestvo. – 2010. – No 1. – S. 26–39.
5. Labunskaja V.A. Lukizm: lico, telo, dusha / V.A. Labunskaja, D.V. Pogonceva // Lico cheloveka v prostranstve obshhenija. M.: Moskovskij institut psihoanaliza- Kogito-Centr, 2016. s.98-110.
6. Pogonceva D.V. Krasivaja zhenshhina: social'no-demograficheskij analiz predstavlenij / D.V. Pogonceva // Social'naja psihologija i obshhestvo. – 2011. - No 1. – S. 73-82
7. Tkalych M.G. Genderna psihologija: [Navch. posibnyk] / M.G. Tkalych. – K.: Akademyddav, 2016. – 248s.

8. Chu S., Hardaker R., Lycett J.E. Too good to be “true”? The handicap of high socio-economic status in attractive males // *Personality and Individual Differences*. – 2007. – Vol. 42. – Issue 7. – P. 1291–1300.
9. Honekopp J., Rudolph U., Beier L., Liebert A., Muller C. Physical attractiveness of face and body as indicators of physical fitness in men // *Evolution and Human Behavior*. – 2007. – No 28. –P. 106–111.
10. Kniffin K.M., Wilson D.S. The effect of nonphysical traits on the perception of physical attractiveness Three naturalistic studies // *Evolution and Human Behavior*. – Vol. 25. – Issue 2. – March 2004. – P. 88–101.
11. Paunonen S.V. You are honest, therefore I like you and find you attractive // *Journal of Research in Personality*. – Vol 40. – Is. 3. – June 2006. – P. 237–249.
12. Tovée M.J., Swami V., Furnham A., Mangalparsad R. Changing perceptions of attractiveness as observers are exposed to a different culture // *Evolution and Human Behavior*. – Vol. 27. – Issue 6. – November 2006. – P. 443-456.

УДК: 314.15-022.326:316.614(477.64-23п)

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-1-15-08>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

О.В. Іщук

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2487-2180>

Olga.ischuk@gmail.com

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5565-1332>

galitskayao@ukr.net

Іщук О.В., Лукасевич О.А. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України. В статті розглянуто соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України, представлено основні психосоціальні проблеми, які супроводжують їх ще з 2014 року та до сьогодення, наведено загальні статистичні дані, проаналізовано результати психологічної діагностики вимушених переселенців щодо адаптаційного потенціалу та актуальних стратегій адаптаційної поведінки. В даній роботі визначено певні особливості надання соціально-психологічних послуг внутрішньо переміщеним особам, що пов'язані зі стресовими умовами та нестабільним психологічним станом після вимушеного переселення в інші області України. Автори пропонують до ознайомлення результати психологічних методів дослідження загального стану адаптованості з виокремленням складових характеристик та адаптивного потенціалу особистості зі стратегіями, які використовуються як допоміжні поведінкові патерни.

Ключові слова: соціально-психологічна адаптація, внутрішньо переміщені особи, війна, збройний конфлікт, окуповані території, адаптивні стратегії, адаптивний потенціал особистості.

Ishchuk, O.V., Lukasevich, O.A. Socio-psychological peculiarities of adaptation of internally displaced persons from temporarily occupied territories of Ukraine. This paper investigates the socio-psychological peculiarities of adaptation of internally displaced persons from temporarily occupied territories of Ukraine, presents the main psychosocial problems that take around them from 2014 to the present moment, describes general statistical data, analyze the results of psychological diagnostics of forced migrants to adaptation potential and actual strategies for adaptive behavior. In this article are defined certain features of provision of social-psychological services to internally displaced persons, which are connected with stressful conditions and unstable psychological state after forced relocation to other regions of Ukraine. The authors propose to review the results of psychological methods of studying the general state of adaptability with the distinction of the components of characteristics and adaptive personality potential with strategies that are used as auxiliary behavioral patterns. In general, this investigation shows that adaptation of forced migrants from temporarily occupied territories of Ukraine is still unstable and conceals a lot of socio-psychological problems. The peculiarity of the adaptation processes of the IDP is the high level of disadaptation, the high level of escape from problems, the unwillingness to solve some difficult life tasks, the importance of dominating, being secure and experiencing the care of other people, maintaining emotional comfort by any means, even dangerous for the environment or for them themselves.

Keywords: social and psychological adaptation, internally displaced persons, war, armed conflict, occupied territories, adaptive strategies, adaptive potential of the individual.

Постановка проблеми. Сьогоднішні реалії свідчать, що величезна кількість людей за останні п'ять років були змушені залишити місце свого постійного проживання та шукати прихистку на мирних землях через військову агресію з боку російської федерації та окупацію українських територій